I dag ges de tre första volymerna av Gunnar Ekelöfs Skrifter ut i vetenskapligt skick. De tre volymerna omfattar hela Ekelöfs lyriska författarskap från 1927 till 1968. "En enastående fin presentation" av redaktören Reidar Ekner, skrev Mikael van Reis i en första kommentar (G-P 18/10). Med Skrifter 1–3 får vi "ett gyllene tillfälle att avlyssna hela Ekelöfs diktning som ett enda, komplext ackord utdraget under fyrtio års skrivande", menar van Reis som i dag återkommer med en läsning av Ekelöfs sista stora diktning — Diwantrilogin. Här finns en feber som Ekelöf är ensam om.

En insiders vägg

Boken

Gunnar Ekelöf
Skrifter 1–3
Red: Reidar Ekner
Bonniers

CARL OLOV SOMMAR berättar i sin Ekelöfbiografi att Ekelöf gärna tecknade. Helst skissade han tänkta idealbostäder. Ett almqvistskt drag måhända — skisserna som praktisk-utopiska drömmar om det hus där man arbetar med inneslutande frid och vacker ordning. Men mot de drömmarna står också de rastlösa resorna söderöver. Frågan är om inte uppsåtet var samma. Att resa bort var också ett sätt att försöksvis hitta hem.

Men — kan man notera — "skissen" hade också en direkt litterär innebörd som skrift. En dikterad anteckning från 1967 lyder: "Att få leva, d v s arbeta, så länge att jag åter kommer tillbaka till skissen, detta är min innersta önskan. Det är mitt mål /---/ Att möta mig själv som en främling, en annan." □

RESULTERADE nu lusten bort och hem i själslig split, fann han sakligt sett en kompromiss i början av 60-talet. De eviga bobekymren löstes temporärt genom att Ekelöf inköpte en husvagn. Den inreddes omsorgsfullt till skrivarlya och placerades vid familjens torp vid Charlottenberg.

En praktisk lösning, men — slår det mig — också en perfekt sinnebild för det kluvna begäret i Gunnar Ekelöfs poetiska skrifter. Hitta hem och fly de folkhemske. "En outsiders väg" rimmar också med insiderns vägg. I den ovala husvagnen satt han innesluten som ett skissande foster i den modersfamn som reellt förvägrats honom — samtidigt var den också som en sorts farkost att flykta med mot okända destinationer. En sorts ark som imaginärt kunde segla till Bysans.

Den bilden är relevant eftersom Ekelöfs poetiska öde i sådan hög grad var bestämt av det villkorliga mötet med ett kvinnligt du. Kvinnan som det främmande andra som lagt sin skugga i hans inre. Som "mor", "gudinna", "dotter", "kvinna". Åtoke, Fatumeh, Pannychis.

Det blir särskilt uppenbart i Ekelöfs sista och rent av största poesi. Den som han skrev från 1965 fram till sin död 1968 och som går under namn som Diwantrilogin eller akritcykeln. Förlöst av ett vingslag en natt i Istanbul 1965. Där blir den kvinnliga gestalten alldeles entydigt till en brytpunkt för hans självsyn. Som Anders Olsson påpekat strålar dikterna samman i ett enda tilltal till ett du som återskapar en kvinna i moderns evigt tärande frånvaro.

I de *Skrifter 1–3* som Reidar Ekner nu ger ut kan man för första gången följa det dramat fullt ut, samtidigt som man ges ett gyllene tillfälle att avlyssna hela Ekelöfs diktning som ett enda, komplext ackord utdraget under fyrtio års skrivande med vägar från modernistisk klassicism till nonsensartad graffiti, från eliotsk tankelyrik till poesi i sak, från nordiska stämningar till sufisk mystik.

Ekners vackra utgåva visar tydligare än tidigare att den helheten saknar sin motsvarighet i övrig svensk 1900-talsdikt — just genom sin mångsidighet och paradoxala tematiska konsekvens, men också genom att han egensinnigt kan växla mellan det arkaiska och det moderna.

Ekelöfs debutbok Sent på jorden ingår förvisso på den korta lista av diktsamlingar som haft en unik litteraturhistorisk roll i Sverige, men ställd inför Skrifter är det mer hans sista verk som nu är den angelägna läsningen — Diwantrilogin och särskilt dess mittvalv och sista bok, Vägvisare till underjorden.

Diwantrilogins dikter handlar om en blåndad och stympad kurdisk furste — en akrit — som lider övergiven i en håla under Istanbuls Vlachérnepalatset. Dit har han förpassats av politiska-religiösa intriger någon gång på 1000- eller rent av 1900-talet.

Nu visar det sig att Ekelöf egentligen hade tänkt sig en pentatyk, en svit om fem i stället för tre diktvalv. Ekner har med sin oerhörda sakkunskap här ställt samman allt det övriga diktmaterialet. Utkast, fragment, variationer, berättelser och brottstycken. Det ger en ny rikedom åt Diwanläsningen samtidigt som dessa nya texter mer sällan är färdiga dikter som de redan utgivna i trilogin eller i Partitur från 1969. Men den ekelöfska grottan får ännu fler målningar på väggen att tyda.

□

DIWANTRILOGIN är — bland mycket annat — ett steg mot öster som blandar myterna på nytt. Här finns Ekelöfs version av Oidipus vid Kolonos och Odysseus i Polyfemos grotta. Den blåndade fursten leds av sin dotter, men han är också den som kallar sig Ingen, som är i livets nolläge på samma vis som det barn som förs ut ur den moderliga grottan som en Namnlös: "Min moder/ är min dotter/ och jag har blivit/ hennes barn/ och heter Ingen".

Vad som gör Diwantrilogin till så stor poesi är förstås dess detaljerade arkitektur och sedan detta viskande språk som fylls av lika mycket hes ande som sensuell hetta. Men det är också motiv- och tankevärlden, den är helt främmande i svensk 1900-talslitteratur i övrigt. En mer osvensk poesi än dessa bysantinska böner och ikoner, dialoger och murklotter är svår att tänka sig. Han måste komma mycket nära en samtida, arabisk poet som Adonis.

Denna bortomvärld kunde skrivas på den ekelöfska arkaismens konto, men så är dessa dikter då också paradoxalt moderna. Kanske främst genom deras vägran att acceptera ideologin och därmed en dualistisk tankevärld av gott och ont, gud och djävul, vackert och fult. Det ger hans mystik en förhöjd kroppstemperatur — lidandets kropp äger lust, åtrå föds ur smärta. En sorts feber som Ekelöf är ensam om.

Men i förlängningen av antidualismen finns där då insikten om att det poetiska ordet är den droppe av Intet som oceanen inte rymmer. En lika modernistisk som sufistisk tanke. Det är fascinerande att följa hur konsekvent Ekelöf arbetar med det negativa — Ingen, Askan, Natten, Skuggan. Tuppen av Skugga, ikonen som är sönderkysst till ett kvistöga, vägran att tro. Det är först dessa intigheter och utspärrade händer som ger individen konkret kropp, som ger Ingen röst.

Diwantrilogin är ett enda ytterligt varierat tilltal till det främmande du som föder jaget. Det tilltalet har sin början flera decennier tidigare. Men Diwantrilogin är lika mycket ett verk om seendets mysterium. Fursten är blåndad och flickan Fatumeh är en skugga. "Det högsta ögonblicket är då ögat brister och förenas/ med det seende ögat/ och det seende ögat tar emot dess blick", skriver den svenske kurdfursten i en sjukdomsskiss om kärleken. Det är först på den inre svarta väggen som de verkliga synerna framträder. Som om allt vore ett slutet öga att tränga sig ut ur med pennan i hand.

Mikael van Reis

Bild: STIG T KARLSSON

För första gången ges nu Gunnar Ekelöfs samlade skrifter ut. Av planerade åtta volymer har de första tre nu utkommit. De samlar hela Ekelöfs lyriska författarskap och därtill många tidigare otryckta dikter från hans sista skaparperiod. Som en svensk kurdfurste som diktar om kärleken ses här den sjuke Ekelöf diktera för hustrun Ingrid.